

Grzegorz Maroń¹

Instytucja przysięgi głowy państwa w państwach europejskich

I.

Przysięga głowy państwa to składane w urzędowo przepisanej formie oraz treści uroczyste i publiczne zobowiązanie się nowo wybranego prezydenta lub wstępującego na tron króla (księcia) do należytego pełnienia swojego urzędu z poszanowaniem prawa, dla dobra reprezentowanej ojczyzny i pomyślności jej obywateli.

Celem opracowania jest komparatystyczne omówienie przedmiotowej instytucji w europejskich republikach i monarchiach. Zakresem badań objęto nie tylko państwa niewątpliwie geograficznie przynależące do Europy, ale także te posiadające mniejszą część swojego terytorium w granicach starego kontynentu (Kazachstan, Rosja, Turcja). Do tego grona dołączono ponadto zlokalizowane w Azji były republiki ZSRR, mianowicie Armenię, Azerbejdżan, Gruzję, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Uzbekistan oraz wchodzącą terytorialnie w skład Azji, a będącą członkiem UE Republikę Cypru².

¹ Autor jest adiunktem w Zakładzie Teorii Prawa i Doktryn Polityczno-Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego.

² Objęcie przedmiotem badań także azjatyckie dawne republiki radzieckie może budzić pewne metodologiczne zastrzeżenia, czego autor poniższych rozważań jest świadomy. Niewątpliwie istnieją różnice pomiędzy np. kulturą prawną Gruzji i Tadżykistanu. Porządek prawny pierwszego z tych dwóch państw w o wiele większym stopniu przejawia wspólność założeń i zasad z kulturą prawną Zachodu aniżeli muzułmański Tadżykistan. Każde jednak kryterium selekcji w kontekście tytułowego opracowania posiada swoje wady i zalety. Trudno wskazać powszechnie aprobowany wyznacznik „europejskości” poszczególnych państw. Kryteria geograficzne, kulturowe, polityczne mogą prowadzić do częściowo odmiennych rezultatów klasyfikacji. Cechą decydującą o możliwości nazwania jakiegoś państwa mianem europejskiego nie jest też członkostwo w Radzie Europy. Do organizacji tej przynależą wprawdzie zlokalizowane w Azji Armenia, Azerbejdżan, Cypr, Gruzja i Turcja, ale już nie

Do społeczności państw europejskich zaliczono również Republikę Kosovo pomimo tego, iż nie jest ona członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych, a jej państwowość uznaje na chwilę obecną 85 państw z ogółu 193 państw.

Z zasadniczej analizy wyłączono natomiast państwa bez typowego jednoosobowego przywództwa, w których władzę zwierzchnią sprawuje prezydencja, tj. Andorę, Bośnię i Hercegowinę oraz San Marino. Przysięgę członków prezydencji tych trzech państw omówiono osobno w drugiej części opracowania. Ze względu na specyfikę szwajcarskiej głowy państwa oddzielnie przedstawiono też kwestię przysięgi Prezydenta tamtejszej Federacji. Tak samo postąpiono w stosunku do osoby papieża jako zwierzchnika *sui generis* Państwa Watykańskiego pozostającego w unii personalnej i funkcjonalnej z Stolicą Apostolską.

W odniesieniu do tytułowej instytucji zauważyć można dywergencje terminologiczne, które jednak w większości przypadków nie przekładają się na różnice konceptualne. Konstytucje poszczególnych państw najczęściej wykorzystują do nazwania przedmiotowej instytucji terminu „przysięga” lub – nieco rzadziej – „ślubowanie” (Austria, Czechy, Finlandia, Słowacja), łącząc z nimi to samo znaczenie. Za synonimicznością obu terminów przemawia lektura rodzimych słowników językowych, gdzie „przysięga” to „uroczyste zapewnienie o czymś, zwykle wypowiedane w ustalonej formie; przyrzeczenie, ślubowanie”, a w sensie czynnościowym „przysięgać” oznacza „składać przysięgę, ślubowanie; zapewniać o czymś przysięgą”³.

Część europejskich ustrojodawców przyjmuje jednak, iż „przysięga” nie jest znaczeniowo tożsama z „ślubowaniem”. Za kryterium dystynkcji traktują oni religijny lub laicki charakter roty. W tej optyce miano „przysięgi” przysługuje wyłącznie ślubowaniu o religijnej konotacji, przy czym jej sakralny wymiar może wyrażać się w samym słowie „przysięga” obecnym w tekście roty bez innych leksykalnych odniesień do sfery sacrum. Za taką interpre-

choćby Białoruś, Kazachstan czy Kosowo. Niewyłączenie z ram artykułu byłych azjatyckich republik ZSRR jest motywowane chęcią nadania opracowaniu możliwie kompleksowego, w sensie stopnia komparatystyczności, charakteru. Odbywa się to za cenę „dokooptowania” do państw poddanych analizie także takich krajów jak Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan.

³ Słownik Współczesnego Języka Polskiego pod red. B. Dunaja, Warszawa 2000, t. 2, s. 205. Por. hasła „przysięga”, „przyrzeczenie”, „ślubowanie” w Słowniku Języka Polskiego pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1984, t. 2, s. 1055–1056 oraz t. 3, s. 448.

tacją zdają się opowiadać ci ustrojodawcy, którzy w ustawie zasadniczej formułują alternatywę dla osoby obejmującej urząd głowy państwa, przyznając jej możliwość wyboru według swojego uznania pomiędzy religijnie naznaczoną – a przynajmniej tak odczytywaną i odbieraną – „przysięgą”, a świeckim „ślubowaniem”, zwanym też „przyrzeczeniem” czy „potwierdzeniem” (Holandia⁴, Islandia, Malta). Terminy „przyrzeczenie” (Cypr, Dania, Macedonia, Portugalia) „oświadczenie” (Irlandia) pojawiają się jako nazwy analizowanej w niniejszym opracowaniu instytucji także w tych ustawach zasadniczych, które powyżej wskazanej alternatywy nie przewidują.

Bliższa lektura, zwłaszcza na polu językowym, prawnego uregulowania instytucji przysięgi głowy państwa w badanych państwach skłania do wniosku, że w pewnej liczbie przypadków zastosowanie przez prawodawców takiej a nie innej terminologii nie było raczej wynikiem rzetelnej i wnikliwej analizy lingwistycznej. Nazewnicze bogactwo jawi się bardziej jako przejaw *façon de parler*. Za przykład może posłużyć rozwiązanie przyjęte w konstytucji Portugalii, gdzie nominalnie Prezydent Republiki dokonując aktu objęcia urzędu, składa „przyrzeczenie” rozpoczynające się od słów „Przysięgam na mój honor”. Z kolei Prezydent Estonii zgodnie z §81 estońskiej konstytucji składa „przysięgę”, w której „uroczyście ślubuje”⁵.

Na brak jednolitości terminologicznej w języku prawnym poszczególnych państw nakładają się dodatkowo trudności natury translatorskiej. Tytułem egzemplifikacji można przytoczyć odmienności w przekładach na język polski brzmienia konstytucji Islandii i Macedonii. Zgodnie z tłumaczeniem art. 10 pierwszej z tych dwóch ustaw zasadniczych przez J. Osińskiego, prezydent Islandii składa „przysięgę” lub „ślubowanie”. W tłumaczeniu islandzkiej ustawy zasadniczej autorstwa S. Sagana jest mowa o „przysiędze” i „oświadczeniu”, natomiast M. Grzybowski wskazuje na „przysięgę” oraz „przyrzeczenie”⁶. T. Wójcik przetłumaczyła art. 81 Konstytucji Macedonii

⁴ Holenderski termin „beloof” w języku polskim znaczy „obietnica”, „przyrzeczenie”. Czasownik „przyrzeka” znalazł się w tłumaczeniu art. 32 holenderskiej ustawy zasadniczej autorstwa A. Głowackiego, *Konstytucja Królestwa Holandii*, Warszawa 2003, s. 40.

⁵ *Konstytucja Republiki Portugalskiej*, tłum. A. Wojtyczek-Bonnand, Warszawa 2000, s. 97; *Konstytucja Estonii*, tłum. A. Puu, Warszawa 2000, s. 50. Termin „declaração” z art. 127 ust. 3 portugalskiej ustawy zasadniczej można przetłumaczyć też jako „oświadczenie”.

⁶ *Konstytucja Republiki Islandii*, tłum. J. Osiński, Warszawa 2009, s. 39; *Konstytucja Republiki Islandii*, tłum. S. Sagan, Rzeszów 2006, s. 39; M. Grzybowski, *Prawo wyborcze na*

w ten sposób, iż Prezydent tego państwa składa uroczyste „przyrzeczenie”⁷, podczas gdy A. Młynarska-Sobaczewska powołuje się na „uroczyste ślubowanie”⁸. Autorzy polskiej wersji językowej konstytucji Lichtensteinu termin „Erbhuldigung” obecny w art. 13 aktu przełożyli jako „ślubowanie”, za czym przemawiałaby laicka treść zobowiązania zaciąganego przez następcę tronu⁹. Na gruncie jednak dociekań lingwistycznych wyraz „Erbhuldigung” można zastąpić w języku polskim słowem „przysięga”, czy – bardziej poprawnie – zwrotem „przysięga hołdownicza”¹⁰.

Jakkolwiek nie jest pożądany, zwłaszcza w opracowaniach doktrynalnych, nadmierny językowy rygoryzm i puryzm, to jednak terminologiczna konsekwencja i jednolitość znamionująca „warsztat pisarski” autora posiada swoją wartość¹¹. W pełni zgodzić się należy z tymi przedstawicielami prawniczej doktryny, którzy charakter przyrzeczenia składanego przez głowę państwa – w sensie dychotomii na religijną przysięgę i świeckie ślubowanie – ustalają na podstawie analizy jego treści, a nie przypisanej mu przez prawodawcę nazwy. Przysięgą *sensu stricto*, jak trafnie zauważa S. Grabowska, jest

urząd prezydenta w Islandii [w:] *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich*, pod. red. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego, Warszawa 2007, s. 115.

⁷ *Konstytucja Republiki Macedonii*, tłum. T. Wójcik, Warszawa 1999, s. 40.

⁸ A. Młynarska-Sobaczewska, *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Macedonii*, [w:] *Prawo...*, s. 136. Termin macedoński „изјава” można też przełożyć na język polski jako „oświadczenie”.

⁹ K. Koźbiał, W. Stankowski, *Konstytucja Księstwa Liechtensteinu. Naród – państwo – polityka*, Kraków 2009, s. 51.

¹⁰ Tak np. J. Szujski, *Opowiadania i roztrząsania historyczne*, Warszawa 1882, s. 261.

¹¹ Nie zawsze wszak należy czynić autorowi zarzut w związku z brakiem u niego terminologicznej spójności. Przykładowo, J. Wojnicki zamiennie operuje w odniesieniu do Prezydenta Serbii terminami „ślubowanie” i „przysięga”, gdy tymczasem konstytucja używa wyłącznie terminu „заклетва”. Wyraz ten tłumaczony jest zaś na język polski synonimicznie jako „przysięga”, „ślubowanie”. *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Serbii*, [w:] *Prawo...*, s. 174. Wydaje się natomiast, że nie do końca poprawnie J. Karp składane przez Prezydenta Finlandii laickie ślubowanie (przyrzeczenie) określa mianem przysięgi, *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Finlandii*, [w:] *Prawo...*, s. 90. Na obronę jednak odpowiedniości użytego terminu autor ten może przywołać tłumaczenie §56 Konstytucji Finlandii przygotowane przez S. Sagana i V. Serzhanovą, *Konstytucja Finlandii*, Rzeszów 2003, s. 70. W tłumaczeniu tej samej konstytucji J. Osiński posługuje się w odniesieniu do §56 wyrazem „ślubowanie”. *Konstytucja Republiki Finlandii z 11 czerwca 1999 r.*, Warszawa 2003, s. 84. Najwłaściwszym polskim określeniem fińskiego słowa „vakuutusken” w omawianym kontekście będzie „oświadczenie”, „przyrzeczenie”.

zatem nominalnie „oświadczenie” składane przez obejmującego urząd Prezydenta Irlandii¹².

II.

Złożenie przysięgi przez głowę państwa to nie tylko akt symboliczny, ale i prawnie doniosła performatywna czynność konwencjonalna rodząca ważne skutki. Z momentem zaprzysiężenia następuje formalne objęcie urzędu. Prezydent czy monarcha dopiero od tego czasu jest kompetentny podejmować wszelkie czynności władcze prawem przypisane jego godności. W dniu, w którym prezydent-elekt złożył przysięgę rozpoczyna się też bieg jego kadencji. Data ta stanowi wyraźną cezurę pomiędzy rządami osoby nowo zaprzysiężonej, a władzą jej poprzednika.

Niemal wszystkie konstytucje państw europejskich zawierają bardziej lub mniej szczegółowe przepisy w przedmiocie przysięgi vel ślubowania prezydenckiego. Wyjątkiem jest tu ustawa zasadnicza Francji całkowicie milcząca w tej materii¹³. Konstytucje europejskich monarchii też zwykle regulują instytucję zaprzysiężenia króla lub księcia¹⁴. Nie czyni tego konstytucja księstwa Monako i konstytucja królestwa Szwecji. Konstytucyjne regulacje przedmiotowej instytucji najczęściej dotyczą kilku kwestii, mianowicie rotę przysięgi, czasu jej złożenia oraz podmiotu, któremu nominalnie przysięgę się składa. Rzadziej ustrojodawca normuje sposób dokumentacji czynności zaprzysiężenia, jej techniczną formę, konsekwencje sprzeniewierzenia się przysiędze czy określa skutki jej złożenia.

Instytucja przysięgi prezydenta nie pozostaje w związku z trybem wyboru tego organu. Składają ją zarówno prezydenci uzyskujący mandat w wybo-

¹² S. Grabowska, *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Irlandii*, [w:] *Prawo...*, s. 108.

¹³ We Francji terminem „zaprzysiężenie Prezydenta” obejmuje się wszystkie elementy prezydenckiej inauguracji, m.in. otrzymanie w Pałacu Elizejskim insygniów Orderu Legii Honorowej jako jego Wielki Mistrz, zapalenie znicza na Grobie Nieznanego Żołnierza pod Łukiem Triumfalnym, złożenie wieńców na pomniku francuskich przywódców czasów I i II Wojny Światowej (Georges Clemenceau, Charles de Gaulle), oddanie w Lasku Bulońskim hołdu 35 członkom francuskiego ruchu oporu rozstrzelanych przez hitlerowców, przejazd w asyście żandarmów przez Pola Elizejskie, salwy armatnie z 21 dział oddane na dziedzińcu Pałacu Inwalidów.

¹⁴ Przysięgę koronacyjną składa także brytyjski monarcha, chociaż Wielka Brytania nie posiada konstytucji w sensie formalnym.

rach powszechnych, jak i ci wybierani przez parlament (np. Albania, Czechy, Estonia, Grecja, Kosowo, Łotwa, Malta, Mołdawia, Niemcy¹⁵, Turcja, Węgry, Włochy¹⁶). Jednocześnie przedmiotowa instytucja nie jest też domeną wyłącznie państw europejskich, występując w wielu krajach innych kontynentów (np. Brazylia, Fidżi, Indie, Izrael, RPA, USA).

W konstytucjach większości państw Europy zamieszczono rotę prezydenckiej bądź monarszej przysięgi. Ustawy zasadnicze jednak niektórych republik i monarchii na starym kontynencie wymieniają jedynie elementy treści przysięgi, nie podając jej pełnego brzmienia (Chorwacja, Dania, Hiszpania, Holandia, Islandia, Litwa, Włochy). W przypadku tym stopień szczególności konstytucyjnych przepisów jest wysoce zróżnicowany. Konstytucje kolejnych kilku państw w ogóle nie formułują, choćby tylko hasłowo, treści prezydenckiej przysięgi, mimo tego, że instytucję zaprzysiężenia przywódcy państwa przewidują (Czarnogóra, Kirgistan, Kosowo, Turkmenistan, Węgry). Tekst przysięgi ustalany jest w tych państwach najczęściej na poziomie ustawowym. Delegacje ustawowe w tym przedmiocie zawierają konstytucje Chorwacji¹⁷, Holandii¹⁸, Kosowa¹⁹ i Turkmenistanu²⁰. W Macedonii²¹,

¹⁵ W Niemczech Prezydenta wybiera Zgromadzenie Federalne składające się z członków Bundestagu oraz, w równej im liczbie, przedstawicieli powołanych przez parlamenty krajów związkowych.

¹⁶ We Włoszech Prezydenta wybierają nie tylko członkowie Izby Deputowanych i Senatu na wspólnym posiedzeniu, ale także przedstawiciele 20 włoskich regionów powoływani przez rady regionalne (łącznie 58 delegatów regionów).

¹⁷ Zob. art. 49 ustawy z dnia 9 kwietnia 1992 r. o wyborze Prezydenta Republiki Chorwacji (Zakon o izboru predsjednika Republike Hrvatske, Nar. nov. Broj: PA4-22/1-92. Zagreb, 15 travnja 1992).

¹⁸ Zob. art. 1 ustawy z dnia 27 lutego 1992 r. zawierającej przepisy dotyczące zaprzysiężenia i inauguracji Króla (Rijkswet van 27 februari 1992, houdende bepalingen inzake de beëdiging en inhuldiging van de Koning, Stb. 1992, 121).

¹⁹ Zob. art. 5 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o Prezydencie Republiki Kosowa (Ligji Nr. 03/L-094 për Presidentin e Republikës së Kosovës, Gazeta Zyrtare e Kosovës Nr. 47, 25.01.2009).

²⁰ Zob. art. 4 ustawy z dnia 28 czerwca 2007 r. o Prezydencie Turkmenistanu (Закон Туркменистана от 28 июня 2007 года №127-III «О Президенте Туркменистана»).

²¹ Zob. art. 123 Kodeksu Wyborczego z dnia 29 marca 2006 r. (Изборен законик, „Службен весник на РМ”, бр. 40/2006, 136/2008, 44/2011, 51/2011). Poprzednio rotę prezydenckiej przysięgi normował art. 16 ustawy z dnia 12 kwietnia 1994 r. o wyborze Prezydenta Republiki Macedonii (Закон за избор на претседател на Република Македонија, „Службен весник на РМ” бр. 20/94, 48/99, 11/04).

na Litwie²² i na Węgrzech²³ rotę przysięgi także określają ustawy, pomimo, iż konstytucje tych państw *expressis verbis* nie obejmują delegacji ustawowej do sprecyzowania tekstu przysięgi.

W większości badanych państw instytucja zaprzysiężenia głowy państwa posiada laicki charakter. W kilku jednak europejskich monarchiach i republikach przysięga króla czy prezydenta immanentnie zakłada lub dopuszcza udział elementów religijnych, najczęściej poprzez wyartkułowanie możliwości zakończenia przysięgi słowami „Tak mi dopomóż Bóg”. Opcja inwokacji jest legislacyjnie werbalizowana na różne sposoby. W konstytucji Albanii przyjęto takie samo rozwiązanie, jak w rodzimej ustawie zasadniczej, tzn. zaznaczono, iż przysięga może być złożona z dodaniem powyższego zdania. Konstytucja Malty podkreśla fakultatywność formuły „Tak mi dopomóż Bóg”, umieszczając ją w tekście roty w nawiasach²⁴. W ustawie zasadniczej Austrii zastrzeżono, iż „Dodanie przyrzeczenia religijnego jest dopuszczalne”, ale nie określono jego literalnej postaci.

Tekst przysięgi Prezydenta Republiki Federalnej Niemiec kończy się cytowanymi powyżej słowami, a dopiero osobny przepis upoważnia do odstąpienia od ich wypowiedzenia. Niniejsze rozwiązanie zdaje się wskazywać, a przynajmniej tak można to postrzegać, iż poczynienie inwokacji przez zaprzysiężanego Prezydenta Niemiec ma charakter standardowy, a zrezygnowanie z tego aktu jest wyjątkiem od reguły. Ten z pozoru bez znaczenia niuans techniki legislacyjnej posiada swoją wymowę. Przy zachowaniu zasady neutralności światopoglądowej państwa ustrojodawca *prima facie* kładzie akcent na symbolicznym pierwszeństwie światopoglądu wyznaniowego nad bezwyznaniowym. Ewentualnie zabieg ten należy tłumaczyć repon-sywnością prawodawcy wobec światopoglądu religijnego większości obywateli. Rozwiązanie odwrotne, zastosowane np. w Polsce, może rodzić z kolei

²² Zob. art. 3 ustawy z dnia 26 stycznia 1993 r. o Prezydencie Republiki Litewskiej (Lietuvos Respublikos Prezidento Įstatymas 1993 m. sausio 26 d., Nr. I-56, Valstybės žinios, 1993, Nr 5-89; 2008-11-25, Valstybės žinios, 2008, Nr 135-5234).

²³ Załącznik nr 3 do ustawy z dnia 20 września 1994 r. Regulamin Zgromadzenia Narodowego Republiki Węgierskiej (Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házaszályáról, 46/1994, IX. 30, OGY határozat). Nowa Konstytucja Węgier uchwalona przez parlament 18 kwietnia 2011 r., która wejdzie w życie z dniem 1 stycznia 2012 r., w przedmiocie prezydenckiej przysięgi w art. 11 powiela rozwiązanie przyjęte w art. 29/D dotychczasowej ustawy zasadniczej.

²⁴ Tę samą technikę zastosowano w Konstytucji Gibraltaru z dnia 14 grudnia 2006 r. w odniesieniu do przysięgi Gubernatora.

obiekcie o niedoceniając roli religii w życiu publicznym tradycyjnie chrześcijańskiego państwa.

Na Węgrzech formułę „Tak mi dopomóż Bóg” poprzedzono w tekście prezydenckiej przysięgi umieszczonym w nawiasie zastrzeżeniem: „Jeśli składający przysięgę jest osobą wierzącą”. Ustawa o Prezydencie Republiki Litewskiej zawiera dwie rot prezydenckiej przysięgi, różniące się tylko tym, iż ta druga nie zawiera słów końcowych „Tak mi dopomóż Bóg”. Jednocześnie litewskie przepisy eksplikatywnie zakazują poprawiania czy zmieniania tekstu przysięgi. Od wyboru prezydenta zależy, którą z tych rot odczyta. Natomiast ustawowo określoną rotę przysięgi holenderskiego króla wieńczą słowa „Tak mi dopomóż Wszechmogący Boże”. Monarcha może jednak zamiast przysięgi wybrać formę przyrzeczenia (obietnicy), kończącą się zawołaniem „Przyrzekam” („Obiecuję”).

W konstytucji Rumunii i w ustawie regulującej instytucję prezydenckiej przysięgi w Chorwacji fraza „Tak mi dopomóż Bóg” posiada charakter obligatoryjny, skoro litera prawa milczy w kwestii możliwości odstąpienia przez głowę państwa od jej wypowiedzenia. Religijną inwokacją, choć nieco inną w treści, kończy swoją przysięgę norweski monarcha, deklamując „Tak mi dopomóż Wszechmogący i Wszechwiedzący Boże”. Z kolei rotę przysięgi Prezydenta Irlandii finalizuje wezwanie „Niech Bóg mnie poprowadzi i wspomóż”. Postać przysięgi *sensu stricto* niekiedy wynika także z treści innych fragmentów roty, zwłaszcza fragmentu początkowego. Prezydent Grecji rozpoczyna składanie przysięgi, wymawiając słowa „W imię Trójcy Świętej, Jedynej i Niepodzielnej”, a tekst przysięgi Prezydenta Irlandii inicjuje formuła „W obliczu Boga Wszechmogącego”. Prezydent Gruzji przysięga zaś, zgodnie z rotą, „Przed Bogiem i Narodem”.

Kolejnym sposobem uwzględnienia oraz uszanowania różnorodności religijnej i światopoglądowej osób obejmujących urząd prezydenta czy monarchy jest wyróżnienie obok religijnej w swojej istocie przysięgi, laickiego przyrzeczenia (potwierdzenia, ślubowania). Uznaniu głowy państwa pozostawia się wybór jednej z tych dwóch alternatywnych form. Najczęściej tekst przysięgi i przyrzeczenia poza wstępem werbalizowanym jako „uroczyście przysięgam” lub „uroczyście przyrzekam” nie wykazuje innych różnic. W przypadku przyrzeczenia odpada oczywiście przywołanie pomocy Boga do wypełnienia zaciąganego zobowiązania wyrażane słowami „Tak mi dopomóż Bóg” lub innymi podobnymi. Alternatywa o której mowa pojawia się

w konstytucjach Malty (przysięga lub potwierdzenie), Holandii (przysięga lub przyrzeczenie) oraz Islandii (przysięga lub ślubowanie).

Charakter *par excellence* religijny posiada zaprzysiężenie brytyjskiego monarchy. Po raz ostatni miało ono miejsce 2 czerwca 1953 r. wobec osoby obecnie panującej Elżbiety II. Uroczystość odbyła się w kościele św. Piotra w Opactwie Westminsterskim. Przysięgę odbierał Arcybiskup Canterbury. Królowa odpowiadała na zadane przez arcybiskupa pytania, w tym m.in. na następujące: „Czy będziesz pełnią swojej władzy zachowywać Boże Prawa i prawdziwe wyznanie Ewangelii?”, „Czy będziesz pełnią swojej władzy zachowywać w Zjednoczonym Królestwie protestancką zreformowaną religię ustanowioną przez prawo?”, „Czy zachowasz i będziesz strzegła nienaruszonym Kościół Anglikański, doktrynę, kult, dyscyplinę i jego władzę, jako prawem ustanowione w Anglii?”, „Czy zachowasz wobec Biskupów i Duchowieństwa Anglii oraz wobec powierzonych im Kościołów, wszystkie te prawa i przywileje, jakie według prawa należą czy powinny należeć do nich lub któregokolwiek z nich?”. Następnie monarchini podeszła do ołtarza i kładąc prawą rękę na Świętej Ewangelii Wielkiej Biblii²⁵ oświadczyła: „Wszystko co tutaj obiecałam, dochowam i wykonam. Tak mi dopomóż Bóg”. Po wypowiedzeniu tej formuły pocałowała Pismo Święte i podpisała akt złożenia przysięgi²⁶.

Wyznaniowy lub laicki charakter państwa nie przekłada się każdorazowo na obecność bądź brak elementów religijnych w rocie przysięgi głowy państwa czy w ceremoniale jej składania. W pełni religijnie neutralną po-

²⁵ „Wielka Biblia” (The Great Bible) to angielski przekład Pisma Świętego opracowany w XVI w. przez Milesa Coverdale’a, uznana przez króla Henryka VIII za oficjalną biblię Kościoła Anglikańskiego.

²⁶ *Coronation Oath, 2 June 1953*, <http://www.royal.gov.uk/ImagesandBroadcasts/Historic%20speeches%20and%20broadcasts/CoronationOath2June1953.aspx>, (10.01.2012). Podobnie religijny charakter miało zaprzysiężenie aktualnego króla Hiszpanii. Juan Carlos I złożył przysięgę przed Kortezami Generalnymi 22 listopada 1975 r. Jego prawa dłoń spoczywała na Biblii trzymanej przez przewodniczącego Kongresu Deputowanych. Obok monarchy stała jego małżonka. Po prawej stronie pary królewskiej umiejscowiono koronę i berło. Rota przysięgi hiszpańskiego monarchy brzmiała natenczas następująco: „Przysięgam na Boga i Święte Ewangelie postępować zgodnie z podstawowymi prawami królestwa i lojalnie strzec zasad, które ukształtowały Ruch Narodowy”. *Spain Restores Monarchy as Juan Carlos is Sworn In*, „Nashua Telegraph” z dnia 22 listopada 1975 r. Religijny wymiar posiada także ceremonia złożenia przysięgi przez hiszpańskiego premiera. Wypowiadając słowa rotę, premier trzyma dłoń na tekście konstytucji. Na tym samym stoliku, na którym znajduje się egzemplarz ustawy zasadniczej położony jest krucyfiks i Pismo Święte.

stać posiada tekst prezydenckiej lub monarszej przysięgi w takich państwach wyznaniowych jak Cypr, Dania, Finlandia, czy Lichtenstein. Z kolei treści religijne znamionują lub mogą być włączone do roty przysięgi prezydenckiej w kilku państwach świeckich, tj. Albanii, Austrii, Chorwacji, Irlandii, Niemczech, Polsce, Rumunii, na Litwie, na Węgrzech. Laicka rota przysięgi Prezydenta Ukrainy koresponduje z wykorzystaniem przy jego zaprzysiężeniu jako rekwizytu zabytkowej księgi Pisma Świętego. Wyznaniowa forma państwa znajduje natomiast wyraz w brzmieniu przysięgi głowy państwa Grecji, Malty, Norwegii czy Wielkiej Brytanii.

Konstytucja Bułgarii nie przewiduje osobnej roty przysięgi dla Prezydenta, odnosząc do niego rotę zastrzeżoną wprost dla bułgarskich parlamentarzystów. Z kolei w Niemczech rota prezydenckiej przysięgi zamieszczona w ustawie zasadniczej obowiązuje także Kanclerza Federalnego i federalnych ministrów.

Dwa sposoby złożenia przysięgi przez głowę państwa przewiduje konstytucja Norwegii. W zwykłym trybie monarcha obejmując niezwłocznie po osiągnięciu pełnoletniości rządu, składa przysięgę przed norweskim parlamentem Stortingiem. Jeżeli jednak Storting w tym czasie nie obraduje, przysięga składana jest na piśmie w Radzie Państwa. Zostaje zaś uroczyscie przez króla powtórzona na pierwszym posiedzeniu parlamentu Królestwa Norwegii.

Jedynie ustawa zasadnicza Litwy eksplikatywnie formułuje obowiązek złożenia przysięgi przez Prezydenta przy ponownym jego wyborze. Pomimo braku stosownych postanowień w konstytucjach innych europejskich państw, powinność powtórnego czy kolejnego zaprzysiężenia w przypadku reelekcji posiada charakter powszechny.

Przepisy poszczególnych konstytucji zwykle nie podają konsekwencji ewentualnego naruszenia przysięgi przez prezydenta. Wyjątkiem jest tu ponownie ustawa zasadnicza Litwy. Na Litwie sprzeniewierzenie się złożonej przysiędze uchodzi za jedną z przesłanek procedury *impeachmentu* prowadzącej do pozbawienia prezydenta urzędu. Sąd Konstytucyjny Litwy w opinii z dnia 31 marca 2004 r. orzekając w przedmiocie zarzutów stawianych ówczesnemu prezydentowi Rolandasowi Paksasowi uznał, iż litewski przy-

wódca dopuścił się trzykrotnie naruszenia ustawy zasadniczej i złożonej przysięgi²⁷.

Konstytucje Czech i Słowacji zastrzegają, iż odmowa złożenia przysięgi przez prezydenta lub nieprawidłowe złożenie przysięgi skutkuje nieobjęciem urzędu. W Czechach uznaje się, że osoba taka nie została wybrana, zaś ustawa zasadnicza Słowacji mówi dosłownie o nieważności wyborów. Te same konsekwencje zwykle *tacite* przewidują porządki prawne innych państw europejskich, co potwierdza nie tylko solenność, ale i prawną relewantność aktu zaprzysiężenia.

Ustawy zasadnicze Danii, Irlandii, Islandii, Litwy, Malty wprowadzają wymóg dokumentacji czynności zaprzysiężenia przywódcy państwa. W Islandii sporządza się dwa identyczne oryginały złożonej przysięgi lub ślubowania. Jeden przechowywany jest w parlamencie (Althing), drugi w Archiwum Państwowym. Podobne reguły obowiązują w Danii. Dwa oryginalne egzemplarze przysięgi, a dokładnie „przyrzeczenia”, podpisane przez obejmującego tron monarchę przekazywane są do parlamentu (Folketinget) i Archiwum Państwowego. Duńska konstytucja podkreśla doniosłość sporządzenia tego dokumentu. Jeżeli bowiem Król z powodu nieobecności lub innych przyczyn nie jest w stanie podpisać przyrzeczenia bezpośrednio przy obejmowaniu tronu, to władzę zwierzchnią w państwie do momentu uczynienia zadość obowiązкови przez monarchę sprawuje Rada Państwowa. W przypadku zaś, gdy Król podpisał przyrzeczenie jeszcze jako następcą tronu, obejmuje on tron z chwilą jego opróżnienia. Na Litwie akt złożenia przysięgi w myśl przepisów konstytucji i ustawy podpisuje Prezydent oraz Przewodniczący Sądu Konstytucyjnego, a pod jego nieobecność, jeden z sędziów Sądu Konstytucyjnego. Konstytucje Malty i Irlandii wymagają, aby prezydent potwierdził złożenie przysięgi podpisem. Konstytucja Lichtensteinu stanowi z kolei, iż Księżę składa pisemne oświadczenie w przedmiocie przysięgi odbierane przez zwołany na specjalne posiedzenie parlament w ciągu trzydziestu dni od opróżnienia tronu. W kilku innych państwach obowiązek podpisania przez prezydenta aktu złożenia przysięgi tuż po jej deklamacji wynika z ustawy lub jest elementem zwyczajowej konwencji, np.

²⁷ D. Górecki, R. Matonis, *Odpowiedzialność konstytucyjna Prezydenta Republiki Litewskiej Rolandasa Paksasa*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 4, s. 41–53; T. Chochrin, *Konstitucijos raidė prieš dvasią*, <http://jurisprudencija.wordpress.com/2011/05/15/konstitucijos-raide-pries-dvasia/>, (10.01.2012).

Albania, Białoruś, Chorwacja, Czarnogóra, Estonia, Litwa, Macedonia, Słowacja, Ukraina.

Odnosnie do czasu składania przysięgi, przepisy partykularnych konstytucji zwykły stanowić, iż prezydent czyni to „przed objęciem urzędu” lub „obejmując urząd”, a monarcha „przed objęciem tronu”, czy „wstępując na tron”. Dzieje się to najczęściej albo w dniu, w którym kończy się kadencja poprzedniego prezydenta (np. Cypr, Portugalia, Słowacja) albo w następnym dniu (np. Grecja). Niektóre konstytucje są pod tym względem bardziej precyzyjne, np. Prezydent Słowacji składa przysięgę „w południe”, zaprzysiężenie Prezydenta Kazachstanu odbywa się „w drugą środę stycznia”, a Prezydenta Gruzji „w trzecią niedzielę po dniu wyborów”. Ustawy zasadnicze części państw ustalają termin zaprzysiężenia nie w relacji do kadencji ustępującego prezydenta, lecz za punkt odniesienia mają datę wyborów, datę ogłoszenia wyników wyborów czy datę pierwszego po wyborach posiedzenia parlamentu, np. Prezydent Ukrainy jest zaprzysiężany nie później niż w ciągu 30 dni po oficjalnym ogłoszeniu wyników wyborów, Prezydent Azerbejdżanu w ciągu trzech dni od ogłoszenia wyników wyborów, Prezydent Białorusi nie później niż dwa miesiące od dnia wyborów, Prezydent Mołdawii w ciągu 45 dni od dnia wyborów, Prezydent Łotwy na najbliższym posiedzeniu parlamentu po wyborze. Niekiedy kryteria te ulegają kumulacji, np. Prezydent Macedonii składa przysięgę nie później niż 10 dni od ogłoszenia wyników wyborów, ale nie wcześniej niż przed końcem kadencji poprzedniego Prezydenta, Prezydent Estonii na pierwszym posiedzeniu Riigikogu odbywającym się następnego dnia po zakończeniu kadencji poprzedniego Prezydenta.

Postanowienia niektórych konstytucji operują w kontekście czasu zaprzysiężenia głowy państwa zwrotami niedookreślonymi, np. „wstępując na tron, tak szybko jak to możliwe” (Luksemburg), „w możliwie krótkim czasie po objęciu władzy królewskiej” (Holandia), „nie wcześniej niż upłynie mandat ustępującego Prezydenta” (Albania). Charakterystyczne rozwiązanie przyjęto w Bułgarii. Nowo wybrany Prezydent składa przysięgę trzy dni przed upływem kadencji dotychczasowego Prezydenta, ale urząd obejmuje wraz z upływem kadencji swojego poprzednika²⁸.

W przypadku opróżnienia urzędu prezydenta i przedterminowych wyborów data zaprzysiężenia nowej głowy państwa jest określana w ramach odrębnego rygoru, np. „trzeciego dnia od dnia wyborów” (Cypr), „następnego

²⁸ P. Uziębło, *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Bułgarii*, [w:] *Prawo...*, s. 64.

dnia po wyborze” (Grecja), „w ciągu miesiąca od przejścia obowiązków Prezydenta Republiki” (Kazachstan), „trzy dni po ogłoszeniu ostatecznych wyników” (Macedonia), „w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego o stwierdzeniu ważności wyborów w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (Polska), „ósmego dnia od ogłoszenia wyników wyborów” (Portugalia, Węgry), „następnego dnia po dniu, w którym zostały ogłoszone wyniki wyborów” (Słowacja).

Głowy państw w Europie składają zwykle przysięgę przed parlamentem (Albania, Armenia, Cypr, Czarnogóra, Estonia, Finlandia, Grecja, Kosowo, Litwa, Luksemburg²⁹, Macedonia, Malta, Mołdawia, Norwegia, Portugalia, Serbia, Słowacja, Turcja, Ukraina, Węgry), a w przypadku parlamentu dwuizbowego z reguły przed jego połączonymi izbami na wspólnym posiedzeniu (Austria, Belgia, Białoruś, Czechy, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Niemcy, Polska, Rosja, Rumunia, Tadżykistan, Uzbekistan). Wyjątkiem jest sytuacja, gdy prezydent przysięga tylko przed jedną izbą dwuizbowego parlamentu, np. prezydent Słowenii przysięga przed izbą niższą zwaną Zgromadzeniem Narodowym. Monarcha Danii składa przysięgę wobec nominalnie Rady Państwowej czyli tamtejszego rządu, Prezydent Chorwacji przed Trybunałem Konstytucyjnym, a Prezydent Mołdawii przed Parlamentem i Sądem Konstytucyjnym. Kilka konstytucji wyraźnie zaznacza, iż prezydent przysięga oficjalnie suwerenowi (Narodowi/Ludowi), np. Armenia, Holandia, Kazachstan, Kirgistan, Rosja, Ukraina. Ustawa zasadnicza Litwy ekspozuje natomiast, iż członkowie Sejmu, przed którymi przysięga Prezydent są „przedstawicielami Narodu”.

Kolejne konstytucje wymieniają dodatkowo osobę, na ręce której głowa państwa składa przysięgę lub która przysięgę odbiera. Zwykle jest to przewodniczący parlamentu (np. Przewodniczący Izby Poselskiej w Czechach) lub prezes sądu konstytucyjnego (Litwa, Słowacja, Ukraina). Marszałek parlamentu lub prezes sądu konstytucyjnego odbiera przysięgę prezydencką także w innych państwach, pomimo tego, że konstytucja wprost o tym nie stanowi, np. w Niemczech i Polsce czynność tę powierzono przewodniczącemu izby niższej parlamentu, a w Rosji Przewodniczącemu Sądu Konstytucyjnego.

²⁹ Izba Deputowanych Luksemburga może powołać przedstawicielstwo do odbioru przysięgi Wielkiego Księcia.

Podawane są też w konstytucjach oraz w ustawach osoby, które – obok niemal zawsze parlamentarzystów – są z racji swojego urzędu lub godności świadkami uroczystości zaprzysiężenia głowy państwa. Konstytucja Irlandii wymienia sędziów Sądu Najwyższego, sędziów Wyższego Sądu Apelacyjnego oraz „inne ważne osobistości” (w praktyce zwłaszcza ministrowie rządu i przedstawiciele korpusu dyplomatycznego), konstytucja Rosji oraz ustawa zasadnicza Azerbejdżanu wspomina o sędziach Sądu Konstytucyjnego, konstytucja Kazachstanu wylicza członków Rady Konstytucyjnej, sędziów Sądu Najwyższego oraz poprzednich Prezydentów Kazachstanu, a konstytucja Białorusi wskazuje na sędziów Sądu Konstytucyjnego, sędziów Sądu Najwyższego i sędziów Wyższego Sądu Gospodarczego. Prawo litewskie do grona osób zapraszanych na ceremonię zaprzysiężenia zalicza deputowanych Rady Najwyższej (odrodzonego Sejmu litewskiego działającego w latach 1990–1992), sygnatariuszy ustawy z dnia 11 marca 1990 r. O odzyskaniu przez Litwę niepodległości, członków rządu, akredytowanych na Litwie dyplomatów, przedstawiciele uznanych przez państwo związków wyznaniowych i wyższych rangą hierarchów kościelnych, członków partii politycznych, organizacji politycznych i społecznych. Z reguły ostateczny katalog gości otrzymujących zaproszenie do wzięcia udziału w uroczystości zaprzysiężenia jest wynikiem ustaleń protokolarnych przyjętych w poszczególnych państwach.

W Polsce prawo uczestniczenia w uroczystości zaprzysiężenia Prezydenta przysługuje: dotychczasowemu Prezydentowi RP, członkom Rady Ministrów (jeśli nie wchodzi w skład Zgromadzenia Narodowego z tytułu bycia posłem lub senatorem), Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego, Prezesowi Trybunału Konstytucyjnego, Prezesowi Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli, Prezesowi Narodowego Banku Polskiego, Rzecznikowi Praw Obywatelskich, Rzecznikowi Praw Dziecka, Prezesowi Instytutu Pamięci Narodowej, Przewodniczącemu Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Przewodniczącemu Krajowej Rady Sądownictwa, Generalnemu Inspektorowi Ochrony Danych Osobowych oraz Przewodniczącemu Państwowej Komisji Wyborczej. Marszałek Sejmu może zaprosić także inne osoby³⁰.

³⁰ Zob. §3 ust. 1 i 2 Uchwały Zgromadzenia Narodowego z dnia 6 grudnia 2000 r. Regulamin Zgromadzenia Narodowego zwołanego w celu złożenia przysięgi przez nowo wybranego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, M.P. 2000 Nr 40, poz. 774.

Konstytucje Holandii i Litwy wymieniają *expressis verbis* stolicę państwa, tj. odpowiednio Amsterdam i Wilno, jako miejsce gdzie prezydent lub monarcha ma złożyć przysięgę. Nie zawsze to miasto stołeczne jest gospodarzem uroczystości zaprzysiężenia głowy państwa, np. Prezydent Czarnogóry składa przysięgę nie w oficjalnej stolicy kraju Podgoricy, lecz w byłej stolicy Czarnogóry, mieście Cetinje, gdzie znajduje się jego rezydencja. W Europie głowy państw są zaprzysiężane, o czym już wspomiano, zwykle w siedzibie krajowego parlamentu na sali obrad plenarnych, choć nie jest to zasada uniwersalna. Przykładowo przysięga Prezydenta Rosji odbywa się na Kremle w sali Andriejewskiej. Spektakularność ceremonii zaprzysiężenia głów państw na starym kontynencie ustępuje widowiskowości tego wydarzenia w Stanach Zjednoczonych, gdzie Prezydent składa przysięgę przed Kapitołem w obecności licznie zgromadzonych i wiwatujących rodaków. Amerykański model został spopularyzowany w krajach afrykańskich. Udział obywateli państw europejskich, jako nominalnie suwerena, w uroczystości zaprzysiężenia swojego politycznego przywódcy jest z reguły tylko pośredni i sprowadza się do oglądania telewizyjnego przekazu. Litewskie przepisy obligują nawet publiczne radio i telewizję do transmitowania na żywo przebiegu niniejszej ceremonii. Od praktyki składania przez prezydenta przysięgi w budynku parlamentu odstąpiono w Chorwacji i w Gruzji. Uroczystość zaprzysiężenia aktualnego prezydenta Chorwacji, *Ivo Josipovića*, odbyła się *na placu przed XIII-w. kościołem p.w. św. Marka w Zagrzebiu*. Prezydent Gruzji Micheil Saakaszwili składał w 2008 r. przysięgę wobec dziesiątków tysięcy swoich rodaków przed siedzibą parlamentu w Tbilisi.

Zaprzysiężenie głowy państwa jest wprawdzie najważniejszym, ale zwykle nie jedynym wydarzeniem pierwszego dnia rządów nowego prezydenta czy monarchy. Na Ukrainie, podobnie jak w Polsce, za drugi stały element prezydenckiej inauguracji uchodzi objęcie zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi³¹. W niektórych państwach w dniu zaprzysiężenia odbywają się kościelne uroczystości religijne z udziałem głowy państwa, np. uroczystości zaprzysiężenia aktualnego Prezydenta Ukrainy w siedzibie parlamentu po-

³¹ Obecny Prezydent RP, Bronisław Komorowski, przejął jednak zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi nie w dniu zaprzysiężenia (6 sierpnia), lecz w Święto Wojska Polskiego, tj. 15 sierpnia 2010 r.

przedziło nabożeństwo w cerkwi wraz z udzieleniem błogosławieństwa nowemu przywódcy³².

Szereg elementów ceremoniału zaprzysiężenia głowy państwa stanowi rezultat pewnego, utrwalonego przez dziesięciolecia lub – jak w przypadku monarchii – nawet wieki, konwensu³³. Z reguły więc techniczna postać składania przysięgi pozostaje mniej lub bardziej poza prawną regulacją, będąc konsekwencją konwencjonalnie przyjętej praktyki. Prezydent jednego z najmłodszych państw w Europie, tj. Czarnogóry, wypowiadając słowa rotę przysięgi trzyma rękę na egzemplarzu estetycznie oprawionej konstytucji państwa. Następnie podpisuje publicznie akt przysięgi, po czym śpiewany jest hymn państwowy. W uroczystości tej, odbywającej się w mieście Cetinje, biorą udział obok parlamentarzystów, przedstawiciele rządu, władzy sądowniczej, korpusu dyplomatycznego oraz osobistości życia publicznego³⁴.

Motyw trzymania dłoni, z reguły prawej, na tekście ustawy zasadniczej przez odczytującego słowa przysięgi prezydenta pojawia się w kilku państwach, np. Białoruś, Chorwacja, Gruzja, Kazachstan, Litwa, Rosja, Słowacja, Turkmenistan, Ukraina³⁵. Szczególna symbolika znamionuje ceremonię zaprzysiężenia prezydenta w Rosji i byłych republikach radzieckich. Po lewej stronie rosyjskiego przywódcy w trakcie zaprzysiężenia położone są insygnia władzy w postaci prezydenckiego łańcucha z dwugłowym orłem. Prezydencki łańcuch spoczywa w trakcie zaprzysiężenia także na szyi Prezydenta Estonii. Prezydent Ukrainy wypowiada z kolei słowa rotę, trzymając prawą rękę jednocześnie na Konstytucji i XVI-wiecznej Peresopnyckiej Ewangelii, będącej cennym zabytkiem staroruskiego piśmiennictwa. Następnie wnoszony jest na salę parlamentu sztandar Prezydenta Ukrainy, a Prezy-

³² Prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz został pobłogosławiony w klasztorze Ławrze Pieczerskiej w Kijowie. Nabożeństwu przewodniczył zwierzchnik Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego patriarcha Cyryl, a nie biskup patriarchy kijowskiego.

³³ Zob. F. Smoczyński, *Wielkie wejścia prezydentów. Akcja inauguracyjna*, „Polityka” z dnia 10 sierpnia 2010 r.

³⁴ Konstytucja Czarnogóry nie podaje rotę prezydenckiej przysięgi. W 2008 r. podczas zaprzysiężenia prezydent Filip Vujanović zobowiązał się m.in. do strzeżenia niepodległości oraz suwerenności państwa oraz powtórzył słowa art. 1 ustawy zasadniczej, w myśl którego Czarnogóra jest cywilnym, demokratycznym, ekologicznym państwem sprawiedliwości społecznej opartym na rządach prawa. Przysięgę zakończył słowami „Tak mi dopomóż Bóg”.

³⁵ Obecna prezydent Litwy, Dalia Grybauskaitė, podobnie jak w 1998 r. prezydent Valdas Adamkus, w trakcie zaprzysiężenia trzymali lewą dłoń na konstytucji. Przepisy litewskie dodatkowo wyraźnie nakazują złożyć przysięgę w pozycji stojącej.

dent podpisuje akt złożenia przysięgi. Przewodniczący Sądu Konstytucyjnego wręcza tuż po tym ukraińskiemu Prezydentowi świadectwo objęcia urzędu oraz symbole zwierzchniej władzy w postaci buławy, pieczęci i łańcucha.

Kilkoro przywódców innych państw trzyma w trakcie zaprzysiężenia podniesioną prawą dłoń, np. Chorwacja, Estonia, Niemcy. Obecny Prezydent Węgier, Pál Schmitt, wypowiadając na zakończenie przysięgi słowa „Tak mi dopomóż Bóg”, położył prawą rękę na sercu. Większość prezydentów w Europie samodzielnie odczytuje tekst przysięgi, a więc nie tak jak prezydenci Polski i Chorwacji powtarzający słowa rotę odczytywane im odpowiednio przez Marszałka Sejmu i Przewodniczącego Trybunału Konstytucyjnego³⁶. W Niemczech tekst przysięgi trzyma przed Prezydentem przewodniczący Bundestagu.

Uroczystością nacechowaną religijnie jest zaprzysiężenie Prezydenta Grecji i Prezydenta Rumunii. Przysięgę od greckiej głowy państwa zgodnie z tradycją przyjmuje zwierzchnik Greckiego Kościoła Prawosławnego. Na sali parlamentu hierarsze towarzyszy dwunastoosobowy Święty Synod. Przed odczytaniem rotę przysięgi przez aktualnego Prezydenta Rumunii, Traiana Băsescu, miał miejsce w siedzibie parlamentu ceremoniał religijny pod przewodnictwem patriarchy Rumuńskiego Kościoła Prawosławnego. W trakcie kilkuminutowych modlitw Prezydent-elekt i parlamentarzyści kilkakrotnie wykonywali znak krzyża. Tę część zaprzysiężenia zakończyło ucałowanie przez Prezydenta krucyfiksu podanego przez patriarchę. Prezydent Rumunii prawosławny znak krzyża wykonał również po wypowiedzeniu ostatniego zdania z określonej w ustawie zasadniczej rotę przysięgi.

Treść przysięgi przywódców europejskich państw w znaczącym stopniu jest zbieżna. W każdej analizowanej rotie przysięgi zawarty jest obowiązek głowy państwa bycia wiernym, przestrzegania, ewentualnie stania na straży konstytucji czy szanowania porządku konstytucyjnego. Poza niniejszą powinnością europejscy prezydenci i monarchowie w formie przysięgi zaciągają kilka innych zobowiązań. Obligują się do przestrzegania, szanowania, zachowywania, względnie troszczenia się o przestrzeganie ustaw, praw lub porządku prawnego (Albania, Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Estonia, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Kazachstan, Kosowo, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Mołdawia, Niemcy, Nor-

³⁶ Rozwiązanie zastosowane w Polsce czy w Chorwacji występuje natomiast, np. w USA, gdzie Prezydent deklamuje rotę za Przewodniczącym Sądu Najwyższego.

wegia, Rumunia, Serbia, Słowacja, Tadżykistan, Turcja, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan, Węgry). Przymierzają wierność państwu lub ojczyźnie i Narodowi (Czechy, Litwa, Słowacja, Turkmenistan, Ukraina, Włochy). Obiecują postępować zgodnie z swoim sumieniem (Łotwa, Słowenia). Zapewniają, że będą wiernie służyć rozwojowi czy działać dla dobra (dobrobytu/pomyślności/postępu/w interesie/życia w pokoju) swoich obywateli (mieszkańców państwa/Narodu/państwa/poddanych), chronić pokój obywateli lub chronić Naród od szkody (Albania, Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Bułgaria, Chorwacja, Estonia, Finlandia, Grecja, Gruzja, Irlandia, Kazachstan, Kosowo, Litwa, Łotwa, Mołdawia, Niemcy, Polska, Rosja, Serbia, Słowacja, Słowenia, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan).

Około dwudziestu europejskich przywódców przysięga wiernie (godnie/odpowiedzialnie/rozważnie/sumiennie/uczciwie/według najlepszej wiedzy/według najlepszego przekonania) wykonywać swoją funkcję lub obowiązki czy sprawować obejmowany urząd (Austria, Białoruś, Chorwacja, Czarnogóra, Czechy, Estonia, Finlandia, Gruzja, Hiszpania, Kazachstan, Kosowo, Litwa, Macedonia, Malta, Niemcy, Portugalia, Serbia, Turcja, Uzbekistan, Węgry). Zobowiązują się być sprawiedliwym w stosunku do wszystkich (Łotwa, Niemcy), wykonywać swoje obowiązki jednakowo wobec wszystkich (Litwa), ewentualnie sprawiedliwie i bezstronnie korzystać z władzy (Estonia). Często przyjmują na siebie obowiązek zachowania, bronięcia czy wzmocnienia niepodległości (egzystencji/niezależności/niezawisłości/suverenności) państwa/narodowej (Albania, Armenia, Azerbejdżan, Belgia, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Grecja, Gruzja, Holandia, Kosowo, Litwa, Luksemburg, Macedonia, Mołdawia, Polska, Rosja, Rumunia, Serbia, Turcja, Ukraina).

Kilkunastu europejskich prezydentów i monarchów przymierzają zachować integralność (jedność/jednolitość/niepodzielność) terytorialną państwa (Armenia, Azerbejdżan, Belgia, Chorwacja, Cypr, Grecja, Gruzja, Holandia, Kosowo, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Macedonia, Mołdawia, Rosja, Rumunia, Serbia, Tadżykistan). Jedną z częściej pojawiających się w rocie przysięgi głowy państwa powinnością jest szanowanie (bycie gwarantem/chronienie/zachowywanie/realizacja) praw i wolności obywateli (człowieka i obywatela), ich honoru i godności (Albania, Armenia, Białoruś, Grecja, Hiszpania, Holandia, Kazachstan, Kosowo, Luksemburg, Mołdawia, Rosja, Rumunia, Serbia, Tadżykistan, Turcja, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan). Przywódcy Albanii, Czech, Czarnogóry, Grecji, Ukrainy obiecują

ją też, składając przysięgę, służyć interesowi ogółu (powszechnemu/wszystkich rodaków/wszystkich ludzi i obywateli/całego ludu). Prezydent Ukrainy deklaruje wzmocnić autorytet reprezentowanego państwa w świecie. Zgodnie z rotą przysięgi obowiązkiem prezydentów Mołdawii, Rumunii i Turcji jest bronić, względnie przestrzegać czy służyć demokracji. Przywódca Chorwacji oświadcza, iż będzie czuwał nad praworządnym działaniem wszystkich organów władzy państwowej. Prezydent Tadżykistanu ślubuje chronić polityczną, ekonomiczną i kulturową niezależność państwa. Prezydenci Armenii, Gruzji, Polski i Rosji zapewniają, że będą bronić bezpieczeństwa państwa albo obywateli, a Prezydent Turcji przyrzeka bronić absolutnej suwerenności Narodu. Prezydent Turcji przyrzeka ponadto chronić i umacniać chwałę i honor państwa, szanować zgodę narodową i rozwój w duchu narodowej solidarności i sprawiedliwości. Prezydent Gruzji obiecuje dbać o odrodzenie i potęgę swojego Narodu i Ojczyzny, a Prezydent RP niezłomnie strzec godności Narodu. Przywódca Węgier obiecuje z kolei dochować powierzonych mu tajemnic.

Roty prezydenckiej przysięgi zawierają niekiedy postanowienia związane z specyfiką poszczególnych państw, np. zobowiązanie się do poszanowania praw wspólnot autonomicznych (Hiszpania), dbania o dobro mniejszości narodowych i grup etnicznych żyjących w Republice Słowackiej (Słowacja), realizacji praw i wolności mniejszości (Serbia), przestrzegania zasady świeckości Republiki (Turcja), do wykorzystywania wszystkich możliwości, tak aby obecne i przyszłe pokolenia Turkmenów powiększały sławę potomków Oghuz Kana oraz stały się wykształconymi, wytrwałymi, zdolnymi i uczciwymi ludźmi (Turkmenistan), do kierowania całej swojej inspiracji w imię wiecznych tryumfów spuścizny Wielkiego Saparmurata Turkmenbaszy, która opiera się na niewyczerpanym duchowym dziedzictwie przodków (Turkmenistan). Rota przysięgi prezydenta Serbii zobowiązując go do chronienia suwerenności i integralności terytorialnej Republiki Serbii, wyraźnie dodaje „włącznie z Kosowem i Metochią jako jej częścią składową”.

Tekst prezydenckiej przysięgi zamieszczony w Konstytucji Słowenii jako jedyny zawiera żeńskie formy gramatyczne poszczególnych czasowników, znajdujące zastosowanie w sytuacji, gdyby przywódcą państwa została kobieta.

III.

Do grona europejskich państw o szczególnym charakterze politycznego przywództwa zaliczono Andorę, Bośnię i Hercegowinę, San Marino, Szwajcarię i Państwo Watykańskie. W trzech pierwszych wymienionych państwach występuje instytucja prezydencji. W Szwajcarii prezydentem jest jeden z członków rządu. Na czele teokratycznego Państwa Watykańskiego stoi zaś papież, będący zarazem religijnym zwierzchnikiem Kościoła Rzymskokatolickiego.

Zagadnienie przysięgi papieża stanowi przedmiot rozbieżnych ustaleń faktycznych i ocen w literaturze przedmiotu. Część autorów – najczęściej związanych z środowiskiem katolickich tradycjonalistów przeciwnych ustaleniom Soboru Watykańskiego II, a nawet opowiadających się za doktryną sedewakantyzmu³⁷ – twierdzi, iż biskupi rzymscy począwszy od 27 czerwca 678 r., tj. daty wyboru na Stolicę Piotrową świętego papieża Agatona (577–681), składali przy koronacji przysięgę. Ostatnim papieżem, który rzekomo to uczynił 30 czerwca 1963 r. był Paweł VI³⁸. Mocą niniejszej przysięgi biskupi Rzymu mieli przez okres trzynastu wieków w szczególności zobowiązywać się do zachowania bez zmian odziedziczonej po poprzednikach i Ojcach Kościoła tradycji katolickiej. Jedynym dokumentem historycznym, który podaje rotę papieskiej koronacyjnej przysięgi – bądź jak twierdzą niektórzy tekst wyznania wiary – jest *Liber Diurnus Romanorum Pontificum*. Dzieło niniejsze to zbiór kościelnych formuł i wzorów oficjalnych dokumentów wykorzystywanych w papieskiej kancelarii od schyłku V do XI w.³⁹ Zwolennicy tezy o istnieniu papieskiej przysięgi odsyłają do wersji *Liber Diurnus* zamieszczonej w kompilacji łacińskich pism ojców Kościoła i innych autorów chrześcijańskich, nazywanej *Patrologia Latina*, opracowanej w połowie XIX w. przez francuskiego kapłana J. P. Migne'a⁴⁰. J. P. Migne w swoim mo-

³⁷ Sedewakantyzm głosi, iż wszyscy biskupi Rzymu począwszy od Jana XXIII nie posiadają legitymizacji do zasiadania na Stolicy Piotrowej, a przez to należy traktować ich jako antypapieży. Stanowisko takie jest konsekwencją nieuznawania niektórych postanowień Soboru Watykańskiego II.

³⁸ L. Villa, *Paweł VI błogosławiony?*, Kęty 2010; R. P. Coomaraswamy, *The Destruction of the Christian Tradition*, Bloomington 2006, s. 99, 105, 132 i 156.

³⁹ J. P. Kirsch, *Liber Diurnus Romanorum Pontificum*, [w:] *Catholic Encyclopedia*, pod red. Ch. G. Herbermanna, E. A. Pace'a, C. B. Pallena, T. J. Shahana, J. J. Wynne'a, New York 1910, vol. IX, s. 215–216.

⁴⁰ Zob. J. P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus*, Paryż 1851, t. 105, col. 40–44.

numentalnym dziele zawarł *Liber Diurnus* w jego edycji z 1680 r. autorstwa J. Garniera. Edycję tę znamionują liczne błędy. Jej tekst w wielu miejscach odbiega od trzech znanych współcześnie manuskryptów *Liber Diurnus*⁴¹. Nawet jednak zawężając się tylko do tekstu papieskiej przysięgi z kompilacji Migne'a i niedoskonałej edycji Garniera można zauważyć literalną nietożsamość tego tekstu z rotą przysięgi, na którą powołują się dzisiejsi propagatorzy tezy, iż przedmiotowa przysięga była przez papieży składana. Tezie tej zdaje się dodatkowo przeczyć fakt, iż za czasów wspomnianego papieża Agatona zwierzchnicy kościoła katolickiego nie byli jeszcze koronowani, a rytuał koronacji wprowadzono później.

Reasumując, papież jako suweren i głowa powstałego w 1929 r. Państwa Watykańskiego (*Stato della Città del Vaticano*) pozostającego w unii personalnej oraz funkcjonalnej z Stolicą Apostolską (*Sede Apostolica*) nie składa przysięgi w sensie przyjętym w niniejszym opracowaniu. Konstytucja Apostolska *Universi Dominici Gregis* z dnia 22 lutego 1996 r. o wakacie Stolicy Apostolskiej i wyborze Biskupa Rzymu w art. 87 stanowi jedynie, iż „Po dokonanych kanonicznie wyborze ostatni z Kardynałów Diakonów przywołuje do auli wyborczej Sekretarza Kolegium Kardynałów i Mistrza Papieskich Ceremonii Liturgicznych; następnie Kardynał Dziekan lub pierwszy z Kardynałów w porządku starszeństwa w imieniu całego Kolegium wyborców prosi elekta o wyrażenie zgody następującymi słowami: Czy przyjmujesz twój kanoniczny wybór na Biskupa Rzymskiego? Po otrzymaniu zgody pyta go: Jakie imię przyjmujesz? Wtedy Mistrz Papieskich Ceremonii Liturgicznych, pełniąc funkcję notariusza i mając za świadków dwóch Ceremoniarzy, którzy zostaną w tej chwili przywołani, redaguje dokument dotyczący przyjęcia wyboru przez nowego Papieża i obranego przez niego imienia.”⁴²

⁴¹ Jeden z manuskryptów z przełomu VIII i IX w. odkryto w 1646 r. w bibliotece „Bazyliki Świętego Krzyża w Jerozolimie” (*Basilica di Santa Croce in Gerusalemme*) zlokalizowanej na wzgórzu laterańskim w Rzymie. Przechowywany jest w Archiwach Watykańskich. Drugi manuskrypt datowany na połowę IX w. znaleziono w bibliotece paryskiego kolegium jezuitów (*Collège de Clermont*). Obecnie znajduje się on w bibliotece benedyktynów w holenderskim Egmond. Trzeci manuskrypt z przełomu IX i X w. został odkryty w włoskiej miejscowości Bobbio. Współcześnie jest jednym z dzieł zgromadzonych w Bibliotece Ambrojańskiej w Mediolanie. Każdy z trzech manuskryptów zawiera inną liczbę formuł, odpowiednio 99, 100 i 106.

⁴² http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/konstytucje/universi_dominici_22021996.html, (12.02.2012).

Prezydenta Szwajcarii wybiera parlament, tj. dwuizbowe Zgromadzenie Federalne składające się z Rady Narodowej i Rady Kantonów. Wyboru dokonuje się spośród członków Rady Federalnej na okres jednego roku. Wykluczona jest przy tym ponowna elekcja tej samej osoby na kolejny rok. Rada Federalna to natomiast siedmioosobowy rząd, który zgodnie z art. 174 szwajcarskiej ustawy zasadniczej stanowi „najwyższą władzę rządzącą i wykonawczą Federacji”. Członków Rady Federalnej także wybiera Zgromadzenie Federalne po każdym całkowitym odnowieniu Rady Narodowej, czyli co cztery lata. W praktyce to sami ministrowie autonomicznie decydują, kiedy ustąpić z pełnionego urzędu. Pozycja ustrojowa Prezydenta Federacji jako członka rządu czyni z niego „*primus inter pares*”⁴³. Jakkolwiek nominalnie jest on głową państwa, to jego przywództwo na tle innych europejskich prezydentów i monarchów znamionuje unikalność. Niewątpliwa specyfika szwajcarskiej egzekutywy i jej corocznego przewodniczącego nie dostarcza jednak przekonujących argumentów do traktowania za kolegiąlną głowę państwa nie tyle Prezydenta, co całą Radę Federalną.

Każdy z nowo wybranych członków szwajcarskiego rządu składa przed Zgromadzeniem Federalnym przysięgę o treści: „Przysięgam na Boga Wszechmogącego, że będę stać na straży Konstytucji i innych praw oraz sumiennie wypełniać obowiązki mojego urzędu”. Zamiast religijnej przysięgi można złożyć laickie przyrzeczenie, różniące się tym, iż wyraz „Przysięgam” zastępuje się słowem „Przyrzekam” oraz pomija się formułę „na Boga Wszechmogącego”. Osobnej przysięgi, względnie przyrzeczenia nie składa natomiast członek Rady Federalnej wybrany na Prezydenta Federacji, a zarazem przewodniczącego Rady. Odmowa złożenia przysięgi/przyrzeczenia jest równoznaczna z *zrzeczeniem się stanowiska*⁴⁴.

Członek Rady Federalnej składając przysięgę (ale już nie przyrzeczenie) podnosi prawą dłoń z wyprostowanymi trzema palcami, tj. kciukiem, palcem wskazującym i palcem serdecznym (*salut à trois doigts*). Gest ten nawiązuje do legendarnej przysięgi Starej Konfederacji Szwajcarskiej (*Rütlichschwur* lub *Serment du Grütli*). Zgodnie z wielowiekowym historycznym przeka-

⁴³ P. Sarnecki, *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Szwajcarii*, [w:] *Prawo...*, s. 267. Zob. Z. Czeszejko-Sochacki, *System konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002.

⁴⁴ Art. 3 ust. 2–5 ustawy z dnia 13 grudnia 2002 r. o Zgromadzeniu Federalnym [*Loi sur l'Assemblée fédérale (Loi sur le Parlement, LParl) du 13 décembre 2002 (Etat le 1er mai 2011)*, 171.10].

zem reprezentanci trzech kantonów, mianowicie Schwytz (Werner Stauffacher), Uri (Walter Fürst) i Unterwalden (Arnold z Melchtal), złożyli 8 listopada 1307 r. na wzgórzu Rütli nad Jeziorem Czterech Kantonów przysięgę symbolizującą przymierze przeciwko wspólnym wrogom, która dała początek szwajcarskiej państwowości. Współcześnie przysięgę tę łączy się z nieco wcześniejszym Aktem Konfederacji Szwajcarskiej z sierpnia 1291 r. W sztuce niniejsze wydarzenie jest obrazowane przy pomocy wizerunku trzech mężczyzn w pozycji stojącej trzymających się razem lewymi dłońmi, podczas gdy ich prawe dłonie z zaznaczonymi trzema palcami są z kolei wzniesione ku niebu⁴⁵. Symbolika ta wskazuje, iż szwajcarscy ojcowie założyciele przywołali Tróję Świętą na świadka zawartego porozumienia⁴⁶.

Ten sam gest wykonują w trakcie zaprzysiężenia członkowie Rady Narodowej i Rady Kantonów, którzy po odczytaniu im roty przysięgi w pozycji stojącej wypowiadają słowo „Przysięgam”⁴⁷. Z gestu tego rezygnują parlamentarzyści wybierający formę przyrzeczenia i deklamujący „Przyrzekam”. Niniejszy charakterystyczny sposób składania przysięgi towarzyszy także żołnierzom pańskiej Gwardii Szwajcarskiej.

Zważywszy, że Prezydentem Federacji jest członek Rady Federalnej, a z kolei członków rządu powołuje się z grona parlamentarzystów dwuizbowego Zgromadzenia Federalnego, oznacza to, iż osoba wybrana na Prezydenta uprzednio musiała złożyć także przysięgę lub przyrzeczenie jako członek Rady Narodowej, względnie Rady Kantonów parlamentu.

Andora jest monarchią konstytucyjną, na czele której stoi łącznie i niepodzielnie dwóch współksiążąt (Coprinceps), tj. Prezydent Francji oraz katolicki biskup diecezji Urgell w hiszpańskiej Katalonii. Polityczne przywództwo tego niewielkiego pirenejskiego państwa posiada więc postać dwuosobowej prezydencji. Geneza takiego rozwiązania ustrojowego sięga „Pariatges” („Pareatges”), czyli porozumień zawartych 8 września 1278 r. w Lleidzie i 6 grudnia 1288 r. pomiędzy biskupem Urgell (Pere d’Urtx) i hrabią Foix (Roger Bernat III). Obaj współksiążęta mają równe prawa i są reprezentowa-

⁴⁵ Zob. np. obrazy J. H. Füssli (*Les trois Confédérés faisant serment sur le Grütli*, 1780), J. Renggli (*RütliSchwur*, 1891).

⁴⁶ Zob. G. Kreis, *Mythos Rütli. Geschichte eines Erinnerungsortes*, Zurich 2004.

⁴⁷ Art. 5 Regulaminu Rady Narodowej z dnia 3 października 2003 r. [Règlement du Conseil national (RCN) du 3 octobre 2003 (Etat le 28 février 2011), 171.13] oraz art. 2 Regulaminu Rady Kantonów z dnia 20 czerwca 2003 r. [Règlement du Conseil des Etats (RCE) du 20 juin 2003 (Etat le 1er avril 2008)].

ni w Andorze poprzez swoich osobistych przedstawicieli. Zgodnie z art. 44 ust. 1 Konstytucji Andory z dnia 2 lutego 1993 r. „Współksiążęta są symbolem i gwarantem trwałości i ciągłości Andory, jak również jej niepodległości oraz zachowania ducha równości w tradycyjnie zrównoważonej relacji z sąsiednimi państwami”. Z kolei art. 43 ust. 2 konstytucji stanowi, że każdy z współksiążąt przysięga lub przyrzeka wykonywać swoje funkcje jako głowa państwa w zgodzie z ustawą zasadniczą państwa⁴⁸. Akt zaprzysiężenia ma miejsce wobec parlamentu zwanym Radą Generalną (*Consell General d'Andorra*). Obecny współksiążę episkopalny biskup Joan Enric Vives i Sicilia złożył w 2003 r. przysięgę osobiście. Natomiast w imieniu aktualnego Prezydenta Francji, Nicholasa Sarkozy'ego, przysięgę przed Radą Generalną złożyła w 2007 r. jego przedstawicielka w Andorze, Emmanuelle Mignon.

Rolę głowy państwa w San Marino pełni od blisko już ośmiu wieków, tj. począwszy od 12 grudnia 1243 r., dwóch Kapitanów Regentów (*Capitani Reggenti*), noszących dodatkowo od 1767 r. zaszczytny tytuł „Ekscelencji”. Pierwotnie mianowano ich konsulami (*Consules*). Jeden z nich nazywał się Kapitanen (*Capitano*), drugi Obrońcą (*Difensore*), a ich kompetencje dotyczyły głównie wymiaru sprawiedliwości. Pierwszymi Kapitanami Regentami byli Oddone Scarito i Filippo da Sterpeto.

Wyboru Kapitanów Regentów dokonuje parlament – Wielka Rada Generalna (*Consiglio Grande e Generale*) spośród swoich członków. Ich kadencja trwa pół roku, a semestr rozpoczyna się od 1 kwietnia lub 1 października. Rządy sprawują kolegialnie w oparciu o zasadę jednomyslności. Obejmując urząd, składają religijną przysięgę (*giuramento*). Po odczytaniu im łacińskiej rotacji przysięgi kładą prawą rękę na księdze z treścią tej przysięgi i wypowiadają słowo „Przysięgam”. Cała uroczystość zaprzysiężenia posiada niezwykle solenną i barwną postać, stanowiąc część ceremonii tzw. objęcia inwestytury. Przebiega ona według sięgającego XIII wieku średniowiecznego protokołu⁴⁹.

⁴⁸ Zob. P. Osóbka, *Systemy konstytucyjne Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino*, Warszawa 2008; D. Kucala, *Historia Andory*, [w:] *Historia małych krajów Europy*, pod red. J. Łaptosa, Wrocław 2007, s. 11–70; P. Uziębło, *Zarys pozycji ustrojowej legislatywy i egzekutywy w świetle konstytucji Księstwa Andory z 28 kwietnia 1993 r.*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, t. VII, s. 589–600.

⁴⁹ Tekst przysięgi w języku włoskim i po łacinie dostępny na: *Formula del giuramento dei nuovi Capitani Reggenti secondo gli Statuti*, <http://www.libertas.sm/cont/pagina/capitani-reggenti-formula-del-giuramento/43266/1.html>. Zob. też S. Stępnicki, *System polityczny*

O godz. 9.45 w dniu zaprzysiężenia rozpoczyna się rozmieszczanie żołnierzy różnych formacji wojskowych na Placu Wolności (Piazza della Libertà) naprzeciw Palazzo Publico. Następuje też opuszczenie flagi narodowej. O godz. 10.40 w korowodzie z dziedzińca Palazzo Vallona do Palazzo Publico przybywają Kapitanowie Regenci. Palazzo Publico to neogotycki pałac pełniący rolę siedziby władz centralnych San Marino. Tutaj urzędują Kapitanowie Regenci, Rada Wielka Generalna, Kongres Stanu (rząd) oraz Rada Dwunastu (organ władzy sądowniczej). Piętnaście minut później procesja z Kapitanami Regentami na czele oraz dostojnikami wojskowymi, religijnymi, przedstawicielami korpusu dyplomatycznego, obywatelami San Marino i turystami udaje się do XIX-wiecznej bazyliki św. Marinusa (Maryna), patrona państwa. Przemarszowi towarzyszą wystrzały armatnie. Ceremonii religijnej przewodniczy biskup diecezji San Marino-Montefeltro. Po jej zakończeniu rozlega się bicie kościelnych dzwonów. O godz. 11.30 korowód prowadzony przez Kapitanów Regentów powraca sprzed dziedzińca bazyliki do Palazzo Publico, gdzie obaj nowi przywódcy państwa składają przysięgę. Z momentem tym następuje formalne objęcie przez nich urzędu. O godz. 12.45 odbywa się podniesienie flagi państwowej na Placu Wolności, a oddziały wojskowe wycofują się z wyjątkiem odświętnie umundurowanych żołnierzy Gwardii Twierdzy (Guardia di Rocca)⁵⁰.

Funkcję głowy państwa w Bośni i Hercegowinie pełni trzyosobowa prezydencja pochodząca z wyborów powszechnych. Jej skład obejmujący Bośniaka, Chorwata i Serba uwzględnia różnorodność etniczną i federacyjną strukturę państwa. Pierwsi dwaj są wybierani z terytorium Federacji Bośni i Hercegowiny (Federacja Muzułmańsko-Chorwacka), a Serb z obszaru Republiki Serbskiej. Ich wspólna kadencja wynosi 4 lata. Każdy z członków może ubiegać się o jednorazową reelekcję na kolejną kadencję. Przewodnictwo w prezydencji ma charakter rotacyjny i zmienia się co 8 miesięcy.

Konstytucja Bośni i Hercegowiny milczy w przedmiocie prezydenckiej przysięgi. Instytucję zaprzysiężenia członków prezydencji reguluje art. III i IV Zasad Postępowania Prezydencji Bośni i Hercegowiny z dnia 14 wrze-

„Najjaśniejszej Republiki San Marino”, „Studia nad Polityką”, t. 13, Warszawa 2004; M. Kijowski, *O cechach specyficznych ustroju państwowego San Marino*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. 15, z. 2, s. 145–162.

⁵⁰ Insediamiento Capitani Reggenti San Marino, <http://www.abcvacanze.it/eventi-rimini/insediamento-capitani-reggenti-san-marino.htm>.

śnia 2001 r.⁵¹ Rota przysięgi brzmi: „Niniejszym przysięgam sumiennie wykonywać powierzone mi obowiązki, szanować konstytucję Bośni i Hercegowiny, wprowadzać w całości w życie General Framework Agreement for peace wraz z jego aneksami, chronić i promować prawa człowieka oraz podstawowe wolności, troszczyć się o interesy i równość wszystkich ludzi oraz obywateli”. Przepisy prawne wymagają nie tylko wygłoszenia roty przysięgi, ale także jej podpisania. Zaprzysiężenie musi się odbyć „nie później niż 15 dni od zatwierdzenia wyników wyborów”. Spotkanie nowo wybranych członków prezydencji zwołuje przewodniczący dotychczasowej prezydencji. Pozostaje ono otwarte dla publiczności. Wybrane do prezydencji osoby składają przysięgę w obecności członków odchodzącej prezydencji. Uroczystość odbywa się w siedzibie prezydencji w stolicy kraju, Sarajewie⁵².

⁵¹ The Rules of Procedure of the BIH Presidency, September 14, 2001, Number: 1-02-101-285/01, The Official Gazette # 25/1, dated October 12, 2001.

⁵² Na potrzeby opracowania wykorzystano następujące ustawy zasadnicze: *Konstytucja Austrii*, tłum. P. Czarny, B. Naleziński, Warszawa 2004 (art. 62); *Związkowa ustawa konstytucyjna Republiki Austrii*, tłum. S. Sagan, Częstochowa 2002 (art. 62); *Konstytucja Republiki Finlandii*, tłum. J. Osiński, Warszawa 2003 (§56); *Konstytucja Estonii*, tłum. A. Puu, Warszawa 2000 (§81); *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej*, tłum. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 2000; *Konstytucja Francji*, tłum. W. Skrzydło, Warszawa 2005; *Konstytucja Grecji*, tłum. G. Ulicka, W. Ulicki, B. Zdaniuk, Warszawa 2005 (art. 33); *Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 znowelizowana 27 sierpnia 1992*, tłum. T. Mołdawa, Warszawa 2008 (art. 61); *Konstytucja Irlandii*, tłum. S. Grabowska, Warszawa 2006 (art. 12); *Konstytucja Łotwy*, tłum. L. Gołubiec, Warszawa 2001 (art. 40); *Konstytucja Królestwa Belgii*, tłum. W. Skrzydło, Warszawa 2010 (art. 91); *Konstytucja Królestwa Danii*, tłum. M. Grzybowski, Warszawa 2002 (§8); *Konstytucja Królestwa Holandii*, tłum. A. Głowacki, Warszawa 2003 (art. 32); *Konstytucja Królestwa Norwegii*, tłum. J. Osiński, Warszawa 1996 (§9); *Konstytucja Królestwa Szwecji*, tłum. M. Grzybowski, K. Dembiński, Warszawa, 2000; *Konstytucja Malty*, tłum. J. Winczorek, Warszawa 2007 (art. 50); *Konstytucja Niemiec*, tłum. B. Banaszak, A. Malicka, Warszawa 2008 (art. 56); *Konstytucja Republiki Albanii uchwalona w dniu 21 października 1998 roku*, tłum. D. Horodyska, E. Lloha, Warszawa 2001 (art. 88); *Konstytucja Republiki Chorwackiej z 22 grudnia 1990 r.*, tłum. T. M. Wójcik, M. Petryńska, Warszawa 2007 (art. 94); *Konstytucja Republiki Czeskiej*, tłum. M. Kruk, Warszawa 2000 (art. 55, art. 59, art. 60); *Konstytucja Republiki Islandii*, tłum. J. Osiński, Warszawa 2009 (art. 10); *Konstytucja Republiki Islandii*, tłum. S. Sagan, Rzeszów 2006 (art. 10); *Konstytucja Republiki Kosowa*, tłum. K. Nowak, Rzeszów 2010 (art. 87); *Konstytucja Republiki Litewskiej*, tłum. H. Wisner, Warszawa 2006 (art. 82); *Konstytucja Republiki Macedonii*, tłum. T. Wójcik, Warszawa 1999 (art. 81); *Konstytucja Republiki Portugalskiej*, tłum. A. Wojtyczek-Bonnand, Warszawa 2000 (art. 127); *Konstytucja Republiki Słowackiej z 1 września 1992 roku*, tłum. K. Skotnicki, Warszawa 2003 (art. 101, art. 104); *Konstytucja Republiki Słowenii*, tłum. P. Winczorek, Warszawa 2009 (art. 104); *Konstytucja Republiki Węgierskiej*, tłum. H. Donath, Warszawa 2002 (§29/D); *Konstytucja Rosji*, tłum. A. Kubik, Warszawa 2000 (art. 82, art. 92);

Niniejsze opracowanie jako jedno z pierwszych w prawniczej literaturze przedmiotu – nie tylko polskojęzycznej – podejmuje w aspekcie porównawczym temat przysięgi głowy państwa. Komparatystyczne studium eksponuje różnice, podobieństwa i osobliwości w prawnym unormowaniu instytucji zaprzysiężenia prezydentów i monarchów w państwach europejskich. Zasadniczą analizę normatywną, tak na poziomie konstytucyjnym, jak i ustawowym, wzbogacono uwagami o praktyce zaprzysiężenia. Kompleksowa charakterystyka urzędu prezydenta bądź godności monarchy poszczególnych państw nie może obyć się bez odniesienia się do instytucji przysięgi. Powyższe wywody dowodzą tego, iż zagadnienie zaprzysiężenia głowy pań-

Konstytucja Rumunii, tłum. A. Cosma, Warszawa 1996 (art. 82); *Konstytucja Ukrainy*, tłum. E. Toczek, Warszawa 1999 (art. 104); *Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga*, tłum. A. Wojtyczek-Bonnand, K. Wojtyczek, Warszawa 2006 (art. 5); *Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga*, tłum. S. Sagan, V. Serzhanova, Rzeszów 2005 (art. 5); *Konstytucja Włoch*, tł. Z. Witkowski, Warszawa 2004 (art. 91); K. Koźbiał, W. Stankowski, *Konstytucja Księstwa Liechtensteinu. Naród – państwo – polityka*, Kraków 2009; Konstytucja Bośni i Hercegowiny z 30 marca 1994 r./14 grudnia 1995 r. (jęz. ang.), http://www.ccbh.ba/eng/p_stream.php?kat=518; Konstytucja Czarnogóry z 19 października 2007 r. (art. 97), http://www.skupstina.me/cms/site_data/ustav/Ustav%20Crne%20Gore.pdf; Konstytucja Gruzji z 24 sierpnia 1995 r., (jęz. ang. – art. 71), http://www.parliament.ge/files/68_1944_951190_CONSTIT_27_12.06.pdf, (11.01.2012); Konstytucja Księstwa Monako z 17 grudnia 1960 r. (jęz. fr.), [http://www.gouv.mc/devwww/wwwnew.nsf/1909\\$/036c62fe5f92f2efc1256f5b0054fa42fr?OpenDocument&3Fr](http://www.gouv.mc/devwww/wwwnew.nsf/1909$/036c62fe5f92f2efc1256f5b0054fa42fr?OpenDocument&3Fr), (11.01.2012); Konstytucja Republiki Azerbejdżanu z 12 listopada 1995 r. (jęz. ang. – art. 103), <http://en.president.az/azerbaijan/constitution>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Białorusi z 15 marca 1994 r., (jęz. ang. – art. 83), <http://president.gov.by/en/press19332.html#doc>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Bułgarii z 12 lipca 1991 r. (jęz. ang. – art. 96), <http://www.parliament.bg/en/const>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Cypru z 16 sierpnia 1960 r. (jęz. ang. – art. 42), <http://www.kypros.org/Constitution/English>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Kirgistanu z 27 czerwca 2010 r. (jęz. ros. – art. 63), http://www.gov.kg/?page_id=263, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Kazachstanu z 30 sierpnia 1995 r. (jęz. ang. – art. 42), <http://www.constcouncil.kz/eng/norpb/constkr>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Mołdawii z 29 lipca 1994 r., (jęz. ros. – art. 79), <http://www.president.md/const.php?lang=rus>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Serbii z 8 sierpnia 2006 r. (jęz. serb. – art. 114), http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav_odredbe.php?id=222, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Tadżykistanu z 7 listopada 1994 r., (jęz. ros. – art. 67), <http://www.tajikgateway.org/index.phtml?lang=ru&id=874>, (11.01.2012); Konstytucja Republiki Uzbekistanu z 8 grudnia 1992 r., (jęz. ang. – art. 92), <http://www.gov.uz/en/constitution>, (11.01.2012); Konstytucja Turcji z 7 listopada 1982 r. (jęz. ang. – art. 103), http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/pdf_dosyalari/THE_CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_TURKEY.pdf, (11.01.2012); Konstytucja Turkmenistanu z 18 maja 1992 r. (jęz. ros. – art. 52), http://www.turkmenistan.gov.tm/_ru/laws/?laws=01dw, (11.01.2012).

stwa kumuluje w sobie co najmniej kilka istotnych kwestii godnych uwagi z punktu widzenia prawnika.

Summary

The Institution of the Oath of Office of Head of State in European States

This article as one of the first in legal – not only polish-language – literature presents a comparative analysis of the issue of a head of state's oath of office. The paper underlines differences, similarities and peculiarities in legal regulations of the institution of the oath of office in regard to European presidents and monarchs. The study touches especially on such topics as the oath formula, its optional or obligatory religious dimension, the time of taking the oath, the subject which officially receives it, consequences of taking the oath and legal effects of the oath's infringement. The basic normative analysis, both on constitutional and statutory level, was supplemented with remarks on the practice of the given institution, for example the oath's taking ceremony. Description of presidential or royal authority in particular states is not complete without a reference to the institution of the oath of office. The arguments undertaken in the article aim to prove that the title subject cumulates several relevant issues, which are noteworthy for jurisprudence. Taking the oath of office by any president or monarch is not so much a solemn symbolic event as conventional activity important in view of the legal order.